

VÁSZOLYI ERIK

100 érdekes angol szó (2. rész)

Terts István jegyzeteivel

Beautiful

Leginkább kezdő angolost fenyeget az a veszély, hogy megtanítyják neki a fenti szót azzal, hogy ez magyarul *szép*, aztán jobb híján szegény feje mindenre, ami tetszik neki, azt mondja, hogy *beautiful*, agyonhasználja ezt a szót, mert mást nem tud, a hatás viszont ugyanaz lesz, mint ha a magyar szót nyúzza a végtelenségig. Az angolban is, magyarul is nagy a választék olyan mellénevekben, melyek rokon értelműek a *szép*-pel, de ezekkel persze meg kell ismerkedni. Aztán meg ha a *beautiful*-ra azt mondom, hogy *szép*, valójában félrefordítok, mert a *beautiful* nem egyszerűen *szép*, hanem több annál (és nem arról van szó, hogy kinek mi szép, mert azt természetesen ízlése válogatja). Ha, mondjuk, én vagyok egy személyben Szép Heléna, Mona Lisa és Greta Garbo inkarnációja, és erre egy banálisan lapos *széppel* próbálják kiszúrni a szemem, hozzájuk vágok egy gyümölcsöstálat. Nem azért, mert hisztériázom, hanem mert egy szimpla *szép* ide kevés. *Gyönyörű* már egy kicsit jobb, de aztán lehet ezt is fokozni, mondjuk úgy, hogy *lélegzetelállító, festménybe illő szépség, lebilincselően* vagy *lenyűgözően, szédítően szép, szépséges*, folytassa, ki hogy tudja. Mindezt próbáljuk most angolul: *stunningly* vagy *strikingly* vagy *astonishingly beautiful* az a hölgy, akire azt is mondhatom, hogy *ravishing beauty* vagy *sublime, staggering, astounding, enchanting, captivating, bewitching beauty* (na, látják, így kell udvarolni!). Persze vigyázzunk, mert *beautiful* nemcsak női szépség lehet: *a beautiful face* vagy egy *face with beautiful features* lehet élő emberé vagy szoboré egyaránt, aztán mondhatjuk, hogy *a really beautiful dream, ideas, thoughts, sight, view, landscape* és egyebek. Egy biztos: férfira soha nem mondanám, hogy *beautiful*. Lehet, hogy Narcissus vagy Apollo az volt, de hát könnyű egy istennek, kérem szépen. A trójai Páris legfeljebb annyit érdemel, hogy *handsome* (pedig ez a lóköti Szép Helénát szöktette meg). Magyarul is csak *jóképűnek* mondom egy férfit, mert *csinos*, angolul *pretty* inkább csak lányokra áll, azonkívül, hogy *pretty* lehet egy szoknya vagy blúz, egy csokor virág vagy egy hajviselet és sok egyéb. Mindkét nemre mondhatom persze azt, hogy *good-looking*, de *a good-looking couple* szintén elmegy. *Lovely, winsome, attractive, charming* mind-mind elmondható a szebbik nemről, tessék csak használni. *Glamorous* nem a női szépségre, hanem megjelenésre, öltözködésre, esetleg fellépésre vonatkozik. Aztán ott van az úton-útfélen hallható, agyoncsépelet gügye divatszó, a *gorgeous*; nem lenne semmi baj ezzel a szegény szóval, ha nem szajkóznák unos-untalan valami találóbbról, jobb és árnyaltabb helyett. Mert *gorgeous* lehet gyakorlatilag bárki és bármi, ami

valóban vagy állítólag tetszik: mondják férfiakra, nőkre, de lehet *gorgeous* egy kutya, macska, aranyhal, papagáj, csecsemő vagy melltartó is. Ugyanilyen agyoncsépeelt divatszó az amerikai *cute*, ami lehet akármi vagy akárki, s éppen ezért nem kell nagyon komolyan venni (noha terjed, mint minden, ami amerikai, a Coca-Colától a *hotdog*ig). A szintén amerikai *cutie* kb. annyi, mint *csinibaba*, *cuncimókus*.

Ha valaki Skóciába utazik, ott valószínűleg hallja majd, hogy *bonnie*: a skótoknak ez a *szép*. *Bonnie* Scotlamban sok a *bonnie lassie*. Ha viszont Ausztráliában kötnek ki, gyakran hallják majd azt, hogy *beaut* vagy *beauty* (az utóbbi inkább úgy hallatszik, hogy *bewdy*, kissé sörszagú krákogással ejtve). Feltétlenül azt jelenti, hogy az ausztrálnak tetszik valami, de nem sok köze van az esztétikai szépséghez, például a *beaut boat* egy jó motorcsónak, a lóversenyen befutó lóra azt ordítja a lelkes Aussie, hogy *You beaut!* (vagy ha nagyon lelkes, akkor *You bloody beaut!*). Mindennek netovábbja pedig az, amikor mondjuk egy vadonatúj kocsimodellre elismerően bólogat és hozzáfűzi: *She's a bloody real bewdy, mate!* – vagyis *Egy oltári vödör gyönyör, haverom*.

Nyilván rájöttek már a lelegején, hogy a *beauty* és *beautiful* alighanem a franciából jöhet. Hát persze. És ha már itt tartunk, jegyezzük meg, hogy a francia alapszó, a *beau* is megmaradt az angolban (még érdekesebb, hogy újabban mintha gyakoribb lenne az amerikai angolban), még hozzá különféle jelentésekkel: lehet „*boyfriend*”, *házibarát*, „*a fiúm*”, *szereető*, aztán *szépfű*, *bájkandúr*, *selyemfű*, *dendi*, *dzsigoló*. Mi több, a *beau* női párja, a *belle* is megmaradt az angolban, de ezzel vigyázzunk, mert nem egyszerűen egy *beau* női megfelelőjéről van szó: egy *belle* nem akármilyen kis nőci, hanem *szépségkirálynő*, *faluszépe*, vagyis valóban és ellentmondást nem tűrően a női szépség megtestesítője, akit csodálat és hódolat illet meg. Nahát.

Bloody bastard

Ha egy kezdő angolos mondjuk Angliába vagy pláne Ausztráliába téved, csakhamar rájön, hogy kocsmában, társaságban, kötetlen beszélgetés során igen nagy gyakorisággal használják ezt a kifejezést a legkülönbébb életkorú és foglalkozású férfiak (de nem nők) a legkülönbébb szövegösszefüggésben, amiktől egy magyar (és talán általában egy külföldi) esetleg zavarba jön. Miért?

A *bloody* első jelentése igen egyszerű, s aki érti azt, hogy *blood*, az rögvest megéri azt is, hogy *bloody*, vagyis *véres*: egy *bloody battle* = *véres* csata, sérülés esetén *bloody bandage* = *véres* vagy *átvérzett* kötés, *bloody blanket*, *bloody handkerchief* = *véres*, *vérfoltos*, *véritatta* pokróc vagy zsebkendő. Csakhogy sokkal inkább kerülik ezt a szót (nyomban meglátjuk, miért), és helyette valami mást mondanak vagy írnak, például azt, hogy *blood-stained* vagy *gory* (ahogy újabban a *gay* szóval is célszerű vigyázni, mert eredeti jelentése rohamosan hátrál az újabb, alig egy-két évtizedes *homokos*, *meleg*, *homoszexuális* jelentés elől). A helyzet az, hogy a *bloody* hovatovább kezd igen elterjedt káromkodássá vagy szitokszóvá torzulni; két-három évtizede még csak férfiak használták, nők közül legfeljebb a Kocsma Jennyk, újabban viszont már hölgyek körében is hallani, nyomtatásban pedig régen nem használják az eufemisztikus *b...y* írásmódot, hanem kiírják azt, hogy *bloody*, amiktől meg se rezdül az olvasó szempillája. *Tempora mutantur...* A *bloody* rendszerint jelzőként használatos, és valami elégedetlenséget, helytelenítést, bosszúságot, lekicsinylést, becsmérlést érzékeltet, amit magyarrá igen sokféleképpen fordíthatunk, kontextustól függően. Egy *bloody*

fool lehet egyszerűen *maga (te) marha, te hülye, te címeres ökör*, tessék cifrázni: *bloody idiot* nagyjából ugyanaz, de durvább; *it's bloody hot (cold) in here* olyasmi, hogy *piszok (rohadt, állati) meleg (hideg)* van idebent. Ha nagyon sajnálok valamit, és bosszankodom emiatt, felsóhajtok, hogy *What a bloody shame!* (= *A keservit neki, ezért kár volt!*). Ha kánikulában az utolsó üveg sört vitték el az orrom elől, így füstölgök: *Not a bloody bottle left* (= *egy rohadt üveg se maradt*). Bármire mondhatják, hogy *no bloody good*, aminek fordítására magyarul igazán nagy a választékunk (attól függ, hogy a beszélgetett személy mennyire dühös vagy letört): *megette ezt is a fene, szart se ér az egész, ebből se lesz énekes halott*, tessék folytatni. Olykor a vicc kedvéért nem helytelenítő, hanem éppen ellenkezőleg, elismerő, nagyra értékelő megjegyzésben találjuk ezt a szót, például egy *bloody good shot* a sportpályán lehet *isteni jó dobás, kurva jó dobás* (vagy ehelyett fél tucat más); ha valaki a munkájáról azt mondhatja, hogy *it's a bloody good job*, akkor csak irigyelhetjük érte; egy feltűnően csinos nőre mondják, hogy *she's a bloody good beauty*, és így tovább. Élőszóban nagyon sok múlik a hanghordozáson, ami rendszerint elárulja, hogy nekiveselkedett indulatról van-e szó, vagy enyhe (esetleg éppen kedveskedő) ugratásról: *I'll bloody kill him for this!* Lehet életveszélyes fenyegetés csakúgy, mint kacajjal kísért, tréfás, jókedvű bemondás (*Megölöm ezt a döngőt!*). Ha pedig egy bár itallapján szerepel a *Bloody Mary*, az egészen más: paradicsomlébe öntött vodka (plusz esetleg egyéb ital), tehát egy koktélfajta.

Mindenesetre ha egy másik férfiú azt ordítja nekem, hogy *You bloody bastard*, akkor érdemes vigyázni (noha egyszer láttam két jócskán kaptos kanadai matrózt egy itteni kocsmában, akik a legnagyobb barátsággal püfölték egymást hátba, nyilván gyengédségnek és nem sértésnek szánva ezt a három szót, amit csak nagy megerőltetéssel tudtak egymás képébe bőfogni). Ha viszont éppen karamboloztam egy másik férfival, aki erre félreérthetetlen testtartással és arckifejezéssel vágódik ki a kocsijából, és ezt recsegi felém, azt ne értelmezzük gyengédsége jelének. Szó szerint *bloody bastard* annyi, mint *véres fattyú*, de hogy egy magyar vezető ilyen helyzetben mit mond, azt a nyájas olvasó feltehetően jobban tudja, mint én (a skála talán azzal kezdődik, hogy *te rohadt dög*, aztán ezt lehet fokozni). A *bastard* használatában és ennek hatásában nagy szerepe van a helyszínnek is. Londonban ne nagyon mondogassuk, mert neveletlennek tartanak. New Yorkban kerüljük, mert az eredmény valószínűleg nagy verés lesz (a Harlemben egészen biztosan). Ausztráliában viszont a *bastard* lehet kihívó sértés csakúgy, mint becsület és dicsőség dolga. *Bloody bastard* ugyanez a négyzetben. Különböző Ausztráliában a *bloody* már csaknem oly gyakori, hogy köztársaságként is használják, mondjuk *és* vagy *de* helyett, és nagyjából ugyanez áll a *bastardra* is. Nagy elismerés, ha egy ausztrál azt mondja rólad, hogy *'i isn't a bad sort o' bastard* (angolul: *He is not a bad sort of a bastard*, magyarul kb. *Egész rendes fiú*). Ha valakiről úgy nyilatkoznak itt, hogy *real fair dinkum bastard*, az többet ér, mint egy közársasági érdemrend: *beleváló krapek, igazi fasza gyerek*. Ha valakire azt mondják, hogy *poor bastard*, az kb. *szegény ürge, szerencsétlen flótás*. Aki egy *clever bastard*, annak elismerem az eszét. A *smart bastard* ugyanaz. De ha valakire odabökök, hogy *that bastard*, az nem éppen hízelgés, és világos, hogy utálom. Ezt is lehet fokozni: egy *lousy bastard* egy *szar pali* vagy egy *smucig szarevő* (például nem fizet nekem egy sört), aztán *lazy bastard* egy *lógós, lusta szemét*, egy *nasty bastard* lehet egy közutálatnak örvendő főnök vagy rendőr (az utóbbiak beceneve Ausztráliában az, hogy *pig*),

egy *weak bastard* magyarul *beszari, anyámasszony katonája, stupid bastard* egyszerűen *hülye, barom, seggfej*, de egy *stupid bloody mongrel bastard* ennek feltétlenül a többszöröse. A játékszabályok közé tartozik, hogy Ausztráliában *bastard* csak férfi lehet, nő soha. Aztán *bastard* nem feltétlenül egy pasas, hanem sokszor dolog is: egy *bastard of a day* lehet egy *rohadt nap*, vagy azért, mert a hőmérő megint fölszaladt 38 °C-ra, vagy mert tilosban parkoltam, és elkaptak (ami ötven dollár, és ez sok pohár sör ára); egy *átkozott, hosszú, unalmas értekezlet* után morog az ember, hogy *it was a bastard of a meeting*, vagy egy kellemetlen repülőút végeztével mondhatjuk, hogy *we had a bastard of a flight*.

Még egy gyakorlati tanács magyaroknak (és még inkább olaszoknak!): ha *bastard*-ozunk, tessék vigyázni a kiejtésre, mert a *bastard* könnyen összetéveszthető azzal, hogy *bustard*, csak hogy az utóbbinak az a jelentése, hogy *túzok* (ami Ausztráliában védett vadmadár és sokan úgy hívják, hogy *bush turkey*).

Bűn és bűnhődés

Dosztojevszkij nagy regényének címe angolul *Crime and Punishment*. Az első szó ismerős olyan magyar szavakból, mint *krimi, kriminális, kriminalista, kriminológia*, és olyan tettet jelent, amit egy ország törvényei egy adott korban bűnnek, bűncselekménynek minősítenek. Egy szótár így értelmezi: *serious misconduct*, ami persze viszonylagos. Talán éppen ezért a rendőrség gyakrabban használja azt a szót, hogy *offence* (USA: *offense*); *offender* pedig az, aki ilyesmit elkövet. Magyarul lehet éppen *bűn*, de nem feltétlenül az, noha mindenképpen *törvényszegés, törvénysértés*. Csak hogy ez utóbbi lehet súlyos vagy kevésbé az: ha tilosban parkírozunk, az egy *minor offence*, ezzel szemben az ittas vezetés már *major offence*. Itt aztán kezd komolyabb lenni a játék, mert jön a rendőr, az ügyész¹, sőt a bíró. A nyelv is változik: a jog nyelve nem kedveli a többértelműséget, és amit mi a konyhaasztal körül úgy emlegetünk, hogy *crime*, az egy bírónak vagy *misdeemeanour*, vagy *felony* (ilyen szavakat viszont a konyhaasztal körül nemigen használunk). *Bűncselekmény*, kérem, s ennek fele se tréfa. Még akkor se, ha a kettő közti határ olykor elmosódik, mert például egy olcsó kis bolti lopás (*shoplifting*) többnyire csak *misdeemeanour* (és enyhébb megítélés alá esik), de ha ugyanabban a boltban fegyveres rablást hajtok végre, az bizony *felony* a javából, elkövetője egy *felon*, az ügy megítélése és a várható ítélet pedig súlyos. A bíró enyhítő körülménynek (*mitigating circumstances*) szokta tekinteni, ha a vétkes csak *first offender*, vagyis először botlott, de egyébként büntetlen előéletű (*with no criminal record*); egy *second offence* már többet kóstál.

Itt álljunk meg: az *offence* használatos a hétköznapi társalgásban is, és ilyenkor nem bűnözésről van szó. Ha csevegés közben valaki azt mondja nekem, hogy *No offence meant*, az annyi, mint *Elnézést, nem akartam megbántani*. Mire a válasz: *No offence taken*, tehát *Ugyan már, igazán semmi az egész*. És ehhez ügyvéd se kell.

Ami *crime, criminal offence, felony* és ilyesmi, arra lesújt a törvény vaskeze (ha tud). Ami azonban a magyarnak *bűn*, az az angolban lehet *sin* is, ami valláserkölcsi tilalmak alá esik, noha nem feltétlenül *crime*. Néhány évtizede még a *live in sin* azt

¹ A kéziratban itt az *ügyvéd* szó szerepelt, melyet a szöveggörnyezet értelmében, Terts István kérésére megváltoztattunk. – *A szerk.*

jelentette, amit magyarul *vadházasságnak* bélyegeztek – ma nemcsak megengedett, hanem hovatovább divatos is, a házastársat lassan felváltja az *élettárs* (angolul *de facto*), ami nem bűn, se így, se úgy, a többieknek meg mi köze hozzá. Hogy mi a *sin*, abban sokszor különféle felekezetek se képesek egyetérteni, de aki szerintük ilyet művel, az egy *sinner*; különben *to sin* igeként is járja. További szaktanácsokért forduljunk egy bölcs rabbihoz vagy lelkipásztorhoz, esetleg egy mufti is számba jöhet. Vagy egy guru.

A nyelvésznek némi gondot okoz még az angol *vice* szó (nem a *satu* és nem a *vice*, hanem amit most tárgyalunk meg itt). Csekély 500-600 évvel ezelőtt a *vice* (amely jellemző módon az ófranciából került az angolba) még komoly dolog volt, *erkölcsatlenség, elvetemültség, vétkezés, kicsapongás, bűnösség* és egyéb alávaló dolgok. De hát ez régen volt, azután véget ért a középkor, alábbhagyott a hitbuzgó szigor meg az álszent pietista szemforgatás, és egy kis *vice* néhanapján egészen kellemes is lehet, gondolták embertársaink. A bűnüldözésben még használják, de ott is igen korlátozottan és jellemző módon a prostitúcióra és néhány ezzel kapcsolatos területre szűkítve, például egy *vice ring* (vagy *network*) egy *leánykereskedő banda*, a *vice squad* pedig *erkölcsrendészet*. Egyébként a köznyelvben a *vice* már régen nem jelent semmiféle bűnös dolgot, nem hágja át a törvényt, és aligha sérti a tízparancsolatot. Használják szélteben-hosszában, de mindenütt valami ártatlan, nem káros szenvedélyt, bocsánatos szokást, apró emberi gyengét jelent, mint például dohányzás, mérsékelt szeszfogyasztás (amit úgy hív az angol, hogy *social drinking*), társasági tánc, ártatlan flörtölés és egyéb hobbik. A minap egy kitűnő társaságban azt mondta egy orvosprofesszor: „*Well, my vice is a good cigar and hers – mutat a feleségére – a gin-and-tonic before dinner*”. Szóval rendes emberek között ez a *vice* manapság, hölgyeim és uraim. Kíváncsi vagyok, hogy ki-ki felhőtlenül élvezze a magát.

Jegyzetek

Ad beautiful

Ez a szó széles jelentésmezéjével és a szinonimák nagy számával, ahogy a szerző is utal rá, egy még szélesebb témakört idéz fel: a francia és az angol nyelv közös történetét. Ez egyike a történeti nyelvészet parádés példáinak, de arról szó sincs, hogy teljes egyetértés volna a szakmában ennek a kereken ezer éve elkezdődött folyamatnak a jellegéről. Sokan az angolt kreol nyelvnek tartják, és ugyanúgy az angol „szinte már elrománosodásáról” (értsd: újlatin nyelvű válásáról) beszélnek, ahogy Jókai és mások a magyar „szinte már latin” vagy a jiddis „szinte már szláv” nyelv jellegéről (egyes elméletek még a felújított hébert sem a klasszikus ősz folytatásának, hanem a jiddis alapján létrehozott teljesen új szerkezetű nyelvnek tartják!).

Nyelvészeti (és ahol van, általános tudományelméleti) bevezető kurzusoknak hangsúlyozottan anyaga, hogy a mindennapi gondolkodással, a „népi tudománnyal” szemben a tudománynak mereven elválasztott kategóriák („fiókok”) helyett fokozatokban kell gondolkodnia. Így például a morfológiai alapon megállapított nyelvtípusok (izoláló, agglutináló és flektáló, esetleg még poliszintetizáló és inkorporáló is) között számtalan átmenet van, és jobban jár a nyelvtudomány, ha ezeket merev kategóriák

helyett tulajdonságnak veszi, és az egyes nyelveket azzal jellemzi, hogy e tulajdonságok milyen arányban vannak képviselve bennük. Ez az arány akár kvantifikálható is, mint Joseph Greenberg alapvető munkája mutatja (1960; a munka ebben a második, könnyebben hozzáférhető publikációban lett közismert). Az említett megközelítésmódváltás klasszikus kifejtése Kurt Lewinnél található meg (Lewin 1931/1972: 41–90).

Az angol(szász) és a francia (normann) nyelv viszonyának magyarázatával szolgál Walter Scott *Ivanhoe* című regényének gyakran idézett jelenete (az első fejezetben). Itt egy laikus arról beszél, hogy a munkát végző élő állatok neve angolszász, míg az élvezetet nyújtó feldolgozottaké normann. Ez a fejtegetés akár szociolingvisztikai elemzésnek is tekinthető a stílusok, szókincsrétegek szociális tagolásáról. Hogy Scott-nál nem túlzó leegyszerűsítésről van szó, bizonyítja, hogy átfogó elemzése részeként őt idézi Calvet (1974, 8. fejezet).

Az idézett nyelvkeveredés témája az utóbbi évtizedekben terjedelmes irodalmat hozott létre, például Thomason–Kaufman (1988) és Bakker–Mous (1994) (mindkettő régebbi szakirodalommal). Előbbi a címének (*Language contact, creolization and genetic linguistics*) megfelelően a kérdés általános vizsgálatáról szól (számtalan konkrét példa elemzésével), míg utóbbi tizenöt „kevert nyelv” példáján a nyelvi kontaktus végállomását illusztrálja. A gyakran idézett negatív állításnak („nincsenek kevert nyelvek!”) ezeknek a kutatásoknak a fényében éppen az ellenkezője bizonyosodott be, és ezzel igazolódott az, amit Hugo Schuchardt (1842–1927), a kontaktológia újra felfedezett klasszikusa mindig is vallott.

Megemlítek egy orosz (Rozenvejg 1972) és egy német (Bechert–Wildgen 1991) monográfiát, valamint természetesen Benő Attila *Kontaktológia* című könyvét (2008), mely az általános összefoglaláson túl a magyarral kapcsolatos kérdéseket is tárgyalja.

A több morfémából álló *beautiful* egy ilyen egyszerű fogalomra tulajdonképpen furcsának tűnhet, de – bár a *szép* (és *csúnya*, *rút*) a magyarban is tőszavak – nyelvünkben egyszerű tulajdonságot jelentő alapmelléknevek egész sorát jellemzi ez a *beautiful*-modellű (melléknév → főnév → melléknév szerkezet: *világos, egészséges, jóságos, testes, értelmes, okos, eszes, lelkes, szellemes, helyes, kényelmes, türelmes, képes, becses, kecses, csinos, pajkos, ízletes, szagos, büdös, kényes, piros, igazságos, mulatságos, kedves* stb. Az kevésbé meglepő, hogy az összetettebb jelentésű melléknevek között olyan sok a képzett: *lovagias, udvarias, pórias, vidékies, falusias, népies, légies, anyagias, gyakorlatias, házias, pesties* stb.; *testvéries, elvtársias, bajtársias, hősies, hazafias, emberies, állatias, régies, gépies, világias, tárgyias, tavaszias* stb.; *férfias, nőies, városias, családias*; utóbbi négy helyett használható – persze más stílusértékkel – *maszkulin, feminin, urbánus* és *familiáris* is; ezek a befogadó nyelv szempontjából már tagolatlannak számítanak.

Ad beau

Az újlatin nyelvek történetében gyakran előfordult, hogy egy szinonima általánossá vált, és kiszorította vetélytársait. A győztes általában stilisztikailag nem semleges, becéző, sokszor tréfálkozó (lásd a „fej” és a „ló” esetét sok újlatin nyelvben) vagy egészen speciális használatú volt (erre példa a bibliai görög „példabeszédet mondani”, lásd a latin *parabolare* francia és olasz utódait). A latin *bellus* kiszorította a konkurens *pulcher, decorus, formosus* szavakat, és az újlatin nyelvekben egyeduralkodó lett ’szép’

értelemben. Az eleve ritkább *pulcher* 'eszményi szép, díszes' jelentésű volt, a gyakoribb *bellus* közönséges szépségre vonatkozott. (*Decorus* 'illő, tisztességes, ékes' jelentésű, költői használatú melléknév volt, *formosus* pedig a testi szépségre, a testtartásra vonatkozott, de főleg férfiaknál. Részleteket lásd: Finály 1884/2002 megfelelő címszavainál és Györkösy 1992 *szép* címszavánál.) Tehát itt a hétköznapiabb szó győzött.

A franciában fonotaktikai helyzetűtől függően *beau* és *bel(le)* alakokban szerepel ez a szó; híressé vált használata Maupassant regényének címe (*Bel ami*), aminek magyar fordításai az *Asszonyok kegyeltje*, *A szép fiú*, illetve *A szépfű* címet viselik. „Bel ami” a regény és a belőle készült filmek, valamint slágerek nyomán nálunk is elterjedt megjelölése volt egy időben a nőcsábásznak. A nőnemű melléknév, *Belle* egy nálunk is sikeres (francia) svájci filmsorozat főszereplőjének, egy berni pásztor szukának – majd a film nyomán sok magyar kutyatársnőjének – volt a neve. Francia még *Belle Époque*, *Bellevue* és (latinositva) *belletrisztika*. *Bellevue* olasz megfelelője *Belvedere*, és természetesen olasz a *bel canto* zenei műszo is.

A szerző *bájkandúr* példáját kiegészíthetjük még a *bájkúnárral* – a későbbieket előrevéve, ahol (a *svábbogár* és más bogarak kapcsán) az állatnevek fognak majd sorra kerülni.

Olvasóinkat érdekelheti, hogy Móricz Zsigmondnak van egy *Szép!* című, nyelvészetinek nevezhető írása (1940/1984). Ennek fő állítása az, hogy a „szép! az indulatszó” (494), „Az életöröm egyik ujjongó csatakiáltása” (495) (amely állítással persze nem kötelező egyetérteni). Mivel sok nyelvi kérdést is érint, megemlítem még Kosztolányi két írását (1932a és b).

Ad glamorous

Nagyon érdekes és tanulságos etimológiája van e melléknév tövének, a francia *glamour* szónak, mely maga is bekerült az angolba (és egy Magyarországon is kapható női magazinnak is a címe lett). Sokan meglepődnek (e sorok szerzője sem volt kivétel!), hogy ez a szó a *grammaire*-ből lett, tehát a görög *grammatika* leszármazottja (többed-magával, hiszen például a *litteratura* is ebből lett tükörfordítással). *Grammatika* eredetileg az írni-olvasni tudás mesterségét jelentette, majd (a hét szabad mesterség egyikeként) általában a nyelvtant, bővebben a nyelvészetet, de a középkorban aztán mindenféle tudást is. Mivel a tudást babonás tisztelet övezte, a szó lassan fölvette a 'mágikus tudás' jelentést, és a 19. századtól 'bájt, női szépséget, divatosságot, bűvös csáberőt' jelent. Érdekes az ellentét: míg az egyik oldalon a grammatika általában nem különösebben népszerű (legalábbis közismereti tantárgyként), a másik oldalon az azonos szóból (és fogalomból) lett *glamour* mágikus csodálat vonzó tárgya!

Bartels (2008: 121–122) érdekes párhuzamot említ a jelentésváltozásra: a Betlehembe hódolni érkező három napkeleti csillagjós vagy bölcs (tehát tisztességes foglalkozású személy) eredetileg görög *mágus* neve később már mindenféle csepürágót és vásári bűvészt is jelentett – ugyanakkor a három bibliai személy ázsiója emelkedni kezdett, és végül már királyokként emlegetik őket.

Ad bloody

Nyilvánvalóan igen messze vezet a *bloody* és más „illetlen szavak” elemzése. Mindegyelőtt egykori hazánkfia, Thienemann Tivadar munkájára szeretnék utalni. (Miótán

német származása ellenére Magyarország német megszállása után már kereste a Gestapo is, a háború utáni kitelepítések idején munkahelyi főnöke, Zsirai Miklós dékán – az ő tudta nélkül – Tassra változtatta a nevét, és így megmentette az életét; 1947-es külföldre távozása után „Theodore Thass-Thienemann” néven publikált. Erről tájékoztat a hátrahagyott írásaiból itthon megjelent kötet: 2010.) Thienemann Amerikában írt egy monumentális pszichológiai munkát, melynek filológiai sorsa elég bonyolult. Először két külön kötet jelent meg: 1967 és 1968, majd a két kötet egyesítve (1973), továbbá fennmaradt egy szintén angol nyelvű harmadik kötet „kéziratban, de megszerkeszthető állapotban” (Dávidházi in Thienemann 2010: 14). A kétkötetes munka (1973) magyar fordítását, pontosabban magyar adaptálását most készíti Simoncsics Péter, emellett Simoncsics *Thienemann Tivadar (1890–1985) „két élete”* című tanulmánya megjelenés előtt áll a Forrásban.

Thienemann így ír: „That the word *bloody* lost its original conceptual content and became a meaningless intensifier [...] is the result of the repression of its original and anxiety-filled meaning” (1967: 140–141).

Ez az egész témakör természetesen módon beleillik a pszichoanalitikus vizsgálódások körébe; kezdve azzal a Freudnak tulajdonított megfogalmazással, hogy az ember akkor tette meg az első lépést a civilizáció felé, amikor ráripakodott társára ahelyett, hogy megütötte volna. Fontos megjegyezni, hogy legalább három Magyarországról elszármazott kutató, Adolf Josef Storfer (1888–1944), Fónagy Iván (1920–2005) és az említett Thienemann Tivadar (1890–1985) volt a pszichoanalízis és azon belül a nyelvi kérdések kutatásának élvonalában.

Fónagy Iván egy folyóiratbeli interjúban, mely aztán egy kötetben újra megjelent (1997/2001), maga összefoglalja munkásságának ezt a vonulatát.

Az erdélyi zsidó családból származó, magyar anyanyelvű Storfer életművéről és valóban regényszerűen mozgalmas (és tragikus) életéről a Wikipédia megfelelő szócikke (és egy sor ott idézett elismerő elemzés) tájékoztat. Tudtommal magyar nyelven nem lehet olvasni róla; csak *Wörter und ihre Schicksale* [Szavak és sorsuk] című 1935-ös könyvét (melyet *omnibus* kapcsán már mi is idéztünk) ismerteti Kosztolányi Dezső (1935) lelkesen, de – bár ez egy honfitárs és bizonyos értelemben pályatárs esetében meglepő – minden személyes mozzanat (és a pszichoanalitikus háttér) említése nélkül. Megjelent még egy hasonló jellegű nagy munkája (1937), de harmadik, kéziratos művét, mely a nevekkel foglalkozott, a náci Németországból való menekülés (Kína→Ausztrália) közben elkobozták. Két nyomtatásban megjelent munkáját újabban többször is újra kiadták; egyáltalán: szerzőjük reneszánszát éli német nyelvterületen.

Érdekes – élete legalább egyetlen tipikus mozzanataként – megemlíteni, hogy keresztnéveinek rövidítését publikációiban soha nem oldotta fel. Ennek az az oka, hogy az A. Adolf helyett állt. És egy elképesztő véletlen: J. pedig Josefet takarta. Vagyis Hitler és Sztálin keresztnévét kapta 1888-ban a zsidó származású és egész életében mindenféle zsarnokság ellen harcoló – és ezért már kolozsvári gimnazista korában börtönbüntetést elszenvedő! – magyar. (1938-tól, ha szükséges volt, az Albert Josef nevet használta.)

A *bloody*nak a szövegben szereplő, pragmatikainak nevezhetőkön túl sajátos grammatikai szerepe is van. Így például Edward Sagarin *The Anatomy of Dirty Words* című

igen érdekes munkájában (1962: 142) idézi azt a megfogalmazást, hogy „bloody has no ponderable meaning, but is a sort of notice that a noun is coming”. Ugyanő (146–147) arról a jelenségről is beszámol, hogy ez a szó – természetesen csak a köznyelvben (cockney) – infixum módjára szavak belsejébe is kerülhet: *abso-bloody-lutely*, *im-bloody-possible* (ugyanaz áll *goddamnre*, *bleedingre* stb. is). Mivel nem nyelvtani szerepű infixumról van szó (az az angol nyelvtantól idegen), a „sandwich word” műszót találták ki rá.

Nem meglepő, hogy a szitkozódásnak óriási az irodalma; most csak pár, számomra ismert és hasznos (valamint néhány ezekben idézett) művet említek.

A szitkozódásnak az erkölcsin túl – számunkra már felfoghatatlanul szigorú – jogi meg- és elítéléséről tájékoztat Mészöly Gedeon *Adalékok a káromkodásnak és büntetésének történetéhez* című írása (1982: 517–531). Teljes egészében idevágó tanulmányában Galgóczi László bőséges listát is ad hazai és külföldi munkákról (1991: 195). Két további, az átkozódást monografikusan tárgyaló munkáról tudok (csak másodkézből): Graves (1927/1936) és Montagu (1967).

Bill Brysonnak, a nálunk is ismert amerikai újságírónak az angol nyelv történetéről szóló érdekes könyvében (1990) van egy *Swearing* című fejezet (14. fejezet, 214–224).

Idevágó nyelvészeti tanmesének is tekinthető a következő amerikai vicc:

Egy szenátor választási kampánykörútján választókerületébe érkezik, és az út végén meglátogat egy indián rezervátumot is. Egy faluban fölmege a tribünre, és beszélni kezd:

– Nagyon boldog vagyok, hogy közöttetek, rézbőrű amerikai testvéreim között lehetek.

– Humfa! Humfa! – kiáltják az indiánok.

– Holnaptól nyomorúságos falutokban kényelmes lakóházak fognak épülni.

– Humfa! Humfa! – válaszolnak neki az egybegyűltek.

– Nemsokára mindnyájatoknak kényelmes amerikai autóitok lesznek.

– Humfa!

– És minden indián családnak lesz színes televíziója.

– Humfa! Humfa!

– Viszontlátásra, kedves amerikai testvéreim. Büszke vagyok arra, hogy köztetek lehettem.

– Humfa! Humfa! Humfa!

A szenátor lejön a tribünről, és az indián törzsfőnök a várakozó autóhoz kíséri. Amikor a szenátor be akar szállni, a törzsfőnök visszatartja őt, és egy kupac kutyapiszokra mutat.

– Vigyázzon, szenátor úr! – mondja. – Ne lépjen bele a humfába!

A népnevek (etnonimák) és a népcsúfolók (ethnophaulizmusok, lásd Roback é. n./1979; Moser 1996) fejezetébe is tartoznak a következő adalékok.

Georg Christoph Lichtenberg (1742–1799), a magyar kapcsolatokkal is rendelkező fontos göttingai német fizikus egyik aforizmájában (kódszáma F 318; halála után megjelent aforizmáit e kód szerint szokás idézni, hogy a számtalan válogatás és többé-kevésbé teljes kiadás bármelyikében vissza lehessen őket keresni) személyes angliai tapasztalatai alapján így ír: „Ha (az emberek) az országoknak azokból a szavakból csinálnának nevet, amelyeket először hallunk, akkor Angliának *damn it* kellene, hogy

legyen a neve.” Akár igaza van ebben, akár nem (és akármi lenne eszerint Magyarországon neve...), az egész nyelvelméletet alkotó Lichtenberg számtalan ilyen megfigyelésért, meg aztán magyar kapcsolata miatt is (Gyarmathi Sámuel korszakalkotó könyvének megjelentetését is ő támogatta 1799-ben!) megérdemelné a nyelvészek sokkal nagyobb figyelmét. Egy kiváló, de persze csak nagyon kis terjedelmű válogatásban magyarul is megjelentek tőle aforizmák (az idézett nem szerepel köztük) Tatár Sándor válogatásában és fordításában (Lichtenberg 1995).

Bill Bryson már említett népszerű nyelvtörténetében (1990: 217) Lichtenbergtől függetlenül, de vele összhangban azt tudatja, hogy a 15. századi Franciaországban az angolok gúnyos megnevezése „goddams” volt.

Bryson ugyanebben a könyvében (220) Doktor Johnson (Samuel Johnson) nevéhez fűzi a nyelvész/lexikográfus körökben gyakran név nélkül elmesélt anekdotát, mely a „csúnya szavak” témájában igen tanulságos (angolul idézem): „Samuel Johnson was congratulated by a woman for leaving indecent words out of his dictionary. To which he devastatingly replied: »So you’ve been looking for them, have you, Madam?«” Bryson külön kiemeli, hogy mennyire téves – pedig szokás – Viktória királynő „nyakába varrni” az ilyenfajta prűderiát, hiszen Johnson (és Bryson más példái) legalább egy évszázaddal korábbról valók!

Ad Bloody Mary

Ez a név a lehető legegyszerűbb alapszerkezet (fele paradicsomlé + fele vodka) ellenére a módosítások következtében a legbonyolultabb összetételűnek tartott koktélt takarja. Neve is bonyolult folyamattal jött létre (egyébként maga a *koktél/cocktail* etimológiája is bizonytalan!). Egy sor más nehezen etimologizálható (és ezért igen sokféle magyarázattal rendelkező) szóval együtt, amilyen például az *O.K.*, illetve nálunk a *hókuszpókusz* vagy az *Óperenciás tenger* (és ilyen a dollár grafikus jele is: \$), a Bloody Mary mint ital és mint megnevezés eredete sem teljesen tisztázott (az alternatív elméletekről az internet tájékoztat). Színe mellett másik névadója történelmi figura volt, de a források ebből nem is egyet emlegetnek. Az angol történelemben negatív megítélésű I. Mária királynőnek volt ez a gúnyneve; a szóba jöhető névadók között van még egy ilyen nevű népi figura, Mary Pickford hollywoodi színésznő, a chicagói Bucket of Blood bár egy Mary nevű pincérnője és – népetimológia útján – az eltorzított kiejtésű Vladimir, nevezetesen Vladimir Smirnoff párizsi bártulajdonos, aki a híres vodkagyáros családba tartozott.

Érdekes magyar vonatkozása is van *Bloody Mary*nek: mint Koestler-monográfiájában Körmendy Zsuzsanna elmondja (2007: 43–53), Arthur Koestler *Alkonybár (Twilight Bar)* címen 1933-ban írt egy színdarabot, melyet a terv ellenére a Belvárosi Színház mégsem mutatott be, majd a kézirat elveszett. A szerző 1944-ben újra megírta darabját (magyarra nincsen lefordítva). Ebben szerepel a munkásmozgalom egyik radikális hőseként egy Bloody Mary nevű „Marxot olvasó, sztrájkszervező mosogatólány” (50).

Ad bastard

A *bastard* eredetileg értékelés nélkül írta le a házasságon kívüli, a rangon aluli származást, amire példa az, hogy I. vagy Hódító Vilmost (uralkodott 1066–1087) magát is gyakran *William the Bastard*ként emlegették.

A *hibrid* tudományos megnevezés, és mint ilyen, nem értékelő. A latinban (Finály 1884/2002 szerint) 'kevert állatfaj' mellett 'római férfitől és idegen nőtől vagy szabad polgártól és rabszolgától nemzett gyermek' jelentésű volt. A szó kétségtelenül a görögéből került a latinba, de – mint Bartels (1998: 73–74) elmondja – nem biztos, hogy egy az egyben a híres *hübrisz* szóból származik, melynek jelentése 'elbizakodottság, felfuvalkodottság, mérték nem ismerés, merész erőszak stb.'. Szerinte lehet, hogy eredetileg a vadkan és házi sertés keverékében valóban ezt a félvadságot akarta nyelvíleg kifejezni a szót először használó idősebb Plinius, és aztán állatnál és embernél egyaránt „a természeti szabályok megsértését”. De azt is lehetségesnek tartja, hogy egy hasonló hangzású, elveszett, 'keverék' jelentésű itáliai szót kapcsoltak népetimológián a görög *hübrisz*hez. Bartels a hibrid autókról szólva még szellemesen hozzáteszi: ami az elnevezést illeti, minden „autó” hibrid, tudniillik az *automobil* szó első tagja görög, második tagja pedig latin; ami elég gyakori jelenség (már maga az *elektromotor* is ilyen módon jött létre).

Tisztán leíróak az emberi rassz keverékek olyan megnevezései, mint *mesztic* vagy *kreol*; utóbbi közismerten használatos nyelvészeti műszóként is. Semlegesnek nevezhető az a jelentésátvitel is, ami a *fattyúsor*, *fattyúhajítás* stb. összetételekben szerepel.

Nem véletlenül távolodott el a 'fattyú, korcs' szó a „szabálytalan körülmények között születettség” leírásától a szitokszói használat felé; ugyanez történt például a testi fogyatékoságok esetében is (ezért várják el a halláskárosultak, hogy ne *süketnek*, hanem *siketnek* nevezzék őket).

A *bastard*, a magyar *fattyú*, *zabigyerek* vagy *korcs* eredete szinte teljesen homályba vész: az egyes etimológiai szótárak vagy semmiféle, vagy csak bizonytalan etimológiákkal szolgálnak. Ez tulajdonképpen kicsit meglepő; mint ahogy az is, hogy igen kevés szólás vagy közmondás jött létre velük.

Ad vice

A szerző utal arra, hogy az angolban három *vice* szó van: 1. az általa tárgyalt 'bűn' jelentésű mellett 2. a 'satu' és 3. a 'segéd, vice' jelentésű. Mindhárom végső soron a latinra megy vissza: *vice 1.* őse a *vitium*, és ennek családjába tartozik még *vicious*, *vitiare* és *vituperare*; *vice 2-é* *vītis*; *vice 3-é* *vicis*, ennek határozós esete (ablatívusza) jelentette azt, hogy „helyett”, főnévként pedig azt, hogy „helyettes”, és ennek leszármazottja *vicar* és *vicissitudo*. És természetesen a *vice* („magyarosan” sokszor *vica*) *versa*. A *vice* a *vice(házmester)*ből ('segédházmester') úgy önállósodott, mint az *ex* az *ex(partner)*ből (és ahogy az *izmusok* és hasonlóak, melyekről már volt szó).

Egy hasonló hangzású szó, *vicinális*, más eredetű: *vīcus* jelentése 'házcsoport, falu' volt, és ennek utóda alkotja a *-wich* és *-wick* végű angol helynevek második tagját. *Vicinity* is ennek leszármazottja. (Megadom a forrásomat: Ayto 1990. Ezt a kitűnő etimológiai szótárt még Szépe tanár úrtól kaptam.) A ráértéssel keletkezett magyar *vicinális* 'személyvonat, ingavonat' (rég, németből vett nevén *bumlivonat*), a *vicé*vel együtt a kihalófélben lévő szavak közé tartozik (talán megjelenik még a Műegyetem „Vicinális dugóhúzó” című diákújságja). Egyszer sikerült teljes értetlenséggel találkoznom, amikor (pf > f-fel a német→magyar szó eleji affrikáta > réshang váltást, tulajdonképpen a mássalhangzócsoport egyszerűsödését illusztrálandó) a közismertnek vélt *flaszter* szót említettem...

Ad bűn

Gyakran idézik Joseph Fouché (egyres források szerint Charles Maurice de Talleyrand) aforizmáját: *C'est plus qu'un crime, c'est une faute.* [Ez több mint bűn, ez hiba].

IRODALOM²

- Ayto, John (1990): *Dictionary of Word Origins*. New York: Arcade.
- Bakker, Peter – Mous, Maarten (1994, eds.): *Mixed languages. 15 case studies in language intertwining*. Amsterdam: IFOTT.
- Bartels, Klaus (1998): Hybrid. In uő: *Wie der Steuermann im Cyberspace landete. 77 neue Wortgeschichten*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 73–74.
- (2008): Magier. In uő: *Die Sau im Porzellanladen. 77 neue Wortgeschichten*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 121–122.
- Bechert, Johannes – Wildgen, Wolfgang (1991): *Einführung in die Sprachkontaktforschung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Benő Attila (2008): *Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai*. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó.
- Bryson, Bill (1990): *The mother tongue. English & How it got that way*. New York: William Morrow and Co., Inc.
- Calvet, Louis-Jean (1974): *Linguistique et colonialisme, petit traité de glottophagie*. Paris: Payot.
- Finály Henrik (1884/2002): *A latin nyelv szótára a kútfökből a legjobb és legújabb szakirodalomra támaszkodva*. Budapest: Franklin-Társulat. [Reprint: Budapest: Akadémiai Kiadó.]
- Fónagy Iván (1997/2001): Nyelvészet és pszichoanalízis. [Az interjút készítette Erős Ferenc és Szilasi Judit.] *Thalassa* 8/1, 42–58. Újra in: Ritter Anna – Erős Ferenc (szerk.): *A megtalált nyelv. Válogatás magyar származású francia pszichoanalitikusok munkáiból*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 204–214.
- Galgóczi László (1991): A magyar szitokszók kutatásának története. In: Kiss Jenő – Szűcs László (szerk.) (1991): *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 195–159.
- Graves, Robert (1927/1936): *Lars Porsena or the future of swearing and improper language*. New York; átdolgozva: *The future of swearing and improper language*. London: K. Paul, Trench, Trubner.
- Greenberg, Joseph (1960): A quantitative approach to the morphological typology of language. *International Journal of American Linguistics* 26, 178–220.
- Gyarmathi Sámuel (1799): *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis fennicae originis grammatica demonstrata*. Göttinga.
- (1999): *Affinitas. A magyar nyelv grammatikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Györkösy Alajos (1992): *Magyar–latin szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kosztolányi Dezső (1932a és b): Szép. *Pesti Hírlap* 1932. október 2.; Szépség. Uo. december 23. (A *Nyelv és lélek* című posztumusz kötetének minden kiadásában szerepel ez a két írás.)
- (1935): A szavak és sorsuk. *Pesti Hírlap* 1935. szeptember 29. (A *Nyelv és lélek* című posztumusz kötetének minden kiadásában szerepel ez az írás.)
- Körmeny Zsuzsanna (2007): *Arthur Koestler. Harcban a diktatúrákkal*. Budapest: XX. Század Intézet.

² Terts István kérésére ebben az irodalomjegyzékben a külföldi (vagy külföldön publikáló magyar) szerzők keresztnévét is kiírjuk. – *A szerk.*

- Lewin, Kurt (1931/1972): Az arisztotelészi és a galileánus gondolkodásmód összecsapása a mai pszichológiában [1931]. In uő: *A mezőelmélet a társadalomtudományokban. Válogatott elméleti tanulmányok*. Budapest: Gondolat, 41–90.
- Lichtenberg, Georg Christoph (1995): *Aforizmák*. (Válogatta és fordította Tatár Sándor.) Budapest: T-Twins Kiadó.
- Mészöly Gedeon (1982): *Népünk és nyelvünk. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Montagu, Ashley (1967): *The anatomy of swearing*. New York: Collier Books.
- Moser, Wolfgang (1996): *Xenismen. Die Nachahmung fremder Sprachen*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang.
- Móricz Zsigmond (1940/1984): Szép! *Kelet Népe* 1940. június 15.; kötetben uő (1984): *A tizenkettedik órában (Tanulmányok III)*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 490–495.
- Roback, Abraham Aaron (é. n./1979): *A dictionary of international slurs (ethnophaulisms) with a supplementary essay on aspects of ethnic prejudice*. Cambridge/Mass. Reprint: Waukesha/Wisconsin: Maledicta Press [az 1979-es reprint előszava (5–10) szerint a könyv eredetileg valamikor a második világháború vége felé jelent meg Sci-Arts Publishers néven a szerző magánkiadásában, 1050 számozott és a szerző által szignált példányban].
- Rozenvejg, Viktor Juljevics (1972): *Jazükovije kontaktü. Lingvisztyicseszkaja problematyika*. Moszkva: Nauka.
- Sagarin, Edward (1962): *The anatomy of dirty words*. New York: Lyle Stuart.
- Scott, Walter (1955): *Ivanhoe* [1819]. Ford.: Szinnai Tivadar. Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó.
- Storfer, A. J. [= Adolf Josef] (1935): *Wörter und ihre Schicksale*. Berlin/Zürich: Atlantis-Verlag.
- (1937): *Im Dickicht der Sprache*, Wien/Leipzig/Prag: Verlag Dr. Rolf Passer.
- Thass-Thienemann, Theodore (1967): *The subconscious language*. New York: Washington Square Press.
- (1968): *Symbolic behaviour*. New York: Washington Square Press.
- (1973): *The interpretation of language I: Understanding the symbolic meaning of language*. [= Thass-Thienemann 1968]; *II. Understanding the unconscious meaning of language* [= Thass-Thienemann 1967]. New York: Jason Aronson.
- Thienemann Tivadar (2010): *Az utókor címére. Életrajzi feljegyzések*. (Sajtó alá rendezte: Koncz Lajos, az előszót írta: Dávidházi Péter.) Pécs: Pannónia Könyvek.
- Thomason, Sarah Grey – Kaufman, Terrence (1988): *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.